

Pilipenko L.V. Rashenko D.S. AGATANGEL KRIMSKIY: REHABILITATED POSTHUMOUSLY

The place and a role of the outstanding scientist, the tragical representative of the Ukrainian intellectual history Agatangel Krimskiy, his role in the formation of Academy of sciences of Ukraine are analyzed in the article. The basic life stages of this wellknown historian, writer and translator are opened. Scientific achievements of the scientist- orientalist, his active public work are characterised.

Keywords: Agatangel Krimskiy, the orientalist, the polyglot, Academy of sciences of Ukraine, rehabilitation, a scientific heritage.

УДК: 314.82; 314.38 (477) »1926»

К.Є. Горбуров

ДО ПИТАННЯ ПРО ЧИСЕЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УСРР ЗА ПЕРЕПИСОМ 1926 Р.

У статті на підставі аналізу матеріалів Всесоюзного перепису населення 1926 р. подається авторська оцінка чисельності польського населення радянської України. Стверджується, що центральна й республіканська влада з політичною метою були зацікавлені у заниженні кількості поляків УСРР. Висловлено припущення, що їхня чисельність сягала приблизно 600 – 650 тис. осіб.

Ключові слова: всесоюзний перепис 1926 р., польське населення, «українці-католики».

Питання чисельності поляків радянської України упродовж 1920–1930-х років, зокрема матеріали «найкоректнішого» загальносоюзного перепису 1926 р., належать до найбільш контroversійних. Результати новітніх досліджень як вітчизняних, так і польських учених засвідчують, що як царська, так і більшовицька адміністрація українських теренів імперії Романових, а згодом і СРСР, були зацікавлені у применшенні чисельності місцевої польської людності. Серед кількох технологічних прийомів, які використовувалися з цією метою, було й використання питання «українців-католиків» задля фрагментаризації й, відповідно, зменшення чисельності поляків України [1-3].

Проблема «українців-католиків» не залишалася поза увагою більшовицької влади. 1925 р. було створено спеціальну комісію НКВС УСРР, до якої увійшли й представники інших зацікавлених відомств – ЦКНМ при ВУЦВК та трьох окрвиконкомів Поділля, де мешкала ця своєрідна категорія населення, – Кам'янець-Подільського, Могилів-Подільського й Проскурівського. Перед комісією Політбюро ЦК КП(б)У поставало наступне завдання: «Установление степени проведения в жизнь принципиальной линии по вопросу об украинцах-католиках на примере конкретных мероприятий, а также способов ликвидации недоразумений на этой почве» [4, арк. 13].

Згадані «непорозуміння», як вважав партійний центр, полягали у відсутності єдиного підходу до цієї проблеми з боку місцевих органів влади. В основу визначення національності мешканців Поділля в різних районах клалися різні критерії: Ярмолинецький РВК поляками вважав лише уродженців Польщі; Бахматовецький РВК – тих, хто не володіє українською мовою; на противагу вищеназванім, Фельштинський РВК визначальною ознакою поряд з мовою вважав самосвідомість, розрізняючи ще й різні ступені національних рис у католицьких селах (Олешківці – суто польське село; Юридика Фельштинська – польське, але більш українізоване, Кудринці – напівполяки, оскільки населення розмовляє вдома українською, але категорично вимагає школи з польською мовою навчання; Климківці – українці-католики, тому що удома спілкуються виключно українською і в більшості своїй задовольняються українською ж школою) [5, с. 98-99].

Комісія констатувала «велику плутанину на місцях в національних і релігійних поняттях», навівши приклад з членом ВУЦВК Городинським, якого Купинський РВК охарактеризував так: «Член РВК тов. Городинський є національності української, але сам католик і гаразд владає католицькою (польською) мовою» [5, с. 99].

Подільський губвиконком ще до приїзду комісії НКВС інформував центр, що «большим и острым вопросом является вопрос о так называемых «украинцах-католиках». В этом вопросе на местах царит еще до сих пор полнейшая неразбериха. Оба понятия – принадлежность к религии

и национальность – смешиваются, и в результате получается целый ряд казусов, мешающих проведению учета польского населения. Надо учесть также еще то, что в пограничной полосе польское население до сих пор опасается признания принадлежности к польской национальности – результат советско-польской войны» [6, арк. 311].

Комісії НКВС теж довелося вказати у звіті, що «населення до цього часу боїться визнати себе польським». Але провина за це знову ж таки перекладалася лише на місцеві органи влади, які буцімто не розуміли щойно виробленої «принципової лінії партії» стосовно польської нацменшини та українців-католиків.

Отже, значна частина польського населення через переслідування після польсько-більшовицької війни 1920 р. намагалася видати себе за українців, що цілком відповідало інтересам антипольськи налаштованих місцевих органів влади. Мовою комісії НКВС така політика характеризувалася як «замазывание наличия среди католиков польского населения». Констатувалося, що на місцях зберігається тенденція до штучного зменшення чисельності поляків шляхом віднесення їх до українців: якщо 1924 р., згідно з офіційними даними, у Віньковецькому районі нараховувалося 3.716 поляків, то 1925 р. райвиконком вказав, що в районі немає жодного поляка. Керівництво Дунаєвського району офіційно зареєструвало поляками лише 190 місцевих мешканців, вказуючи, що той, хто народився в Україні, не може вважатися поляком. Селяни іронізували з подібної «аргументації», запитуючи районне начальство: «Чи не вважати в такому разі конем людину, якщо вона народилася у стайні?». Внаслідок зазначених підходів до питання про українців-католиків статистичні дані, зібрані різними організаціями, різко не збігалися. Так ЦСУ УСРР вказувало, що в Проскурівській окрузі 1924 р. мешкало близько 19 тис. поляків, а за даними окрбюро, нацменшин їх нараховувалося 32 тис. Число усіх католиків в окрузі перевищувало 100 тис. У Кам'янець-Подільській окрузі поляків нараховувалося: за даними ЦСУ – 6 тис., окрстатбюро – 25,5 тис., окрбюро нацменшин – понад 61 тис. У Могилів-Подільській окрузі теж виводилися різні дані: від 5-ти до майже 18 тис. [5, с. 100].

Пояснення цим різким розбіжностям слід шукати зовсім не у помилках при математичному обчисленні, а насамперед у різних політичних підходах. Намагання центру перекласти на низові структури відповідальність за ігнорування наявності польської нацменшини навіть на той момент виглядало аж надто непереконливо. Місцева більшовицька адміністрація лише продовжувала виконувати звичні з часів війни 1920 р. антипольські настанови партійно-радянського керівництва. Нову «принципову лінію партії» щодо нацменшин, поєднану з політикою «українізації» українців, на місцях сприйняли неоднозначно, оскільки й інструкції щодо їхнього запровадження містили багато суперечностей. Зокрема, поєднання гасел толерування польської нацменшини із закликами до боротьби з колонізацією українського населення збивали з пантелику місцеве керівництво, яке звикло до прямотинності й не було готове до кон'юнктурного балансування на протилежних гранях національної політики.

Якщо раніше керівні кола загалом погоджувалися із ототожненням понять «католик» і «поляк», то інструкція ЦКНМ (серпень 1924 р.) засвідчувала докорінну зміну поглядів на цю проблему: «Проводя политику ополячивания своих прихожан, костел в своекорыстных целях достиг упрочения представления о равнозначности понятий «католик» и «поляк»; со смешиванием этих понятий губкомиссиям придется поэтому неоднократно встречаться». Цим було заявлено як про заперечення віросповідного критерію при визначенні національної належності громадян, так й про посилення жорсткості позиції влади щодо РКЦ. На католицьке духовенство покладалася провина не лише за колонізацію українців, але й гальмування процесів радянзації польської нацменшини [6, арк. 173].

Отже, спеціальна комісія НКВС УСРР за участю заступника голови Центральної комісії національних меншин при ВУЦВК й керівника «польської роботи» ЦКНМ Яна Саулевича [7-8], надіслана восени 1925 р. з Харкова на Поділля, ретельно перевірила стан роботи з «українцями-католиками» у Кам'янець-Подільській, Проскурівській, Могилів-Подільській округах й відзначила, що чимало членів райвиконкомів Подільського регіону плутали релігійні й національно-етнічні поняття, зараховуючи, приміром, усіх католиків до українців, повністю ігноруючи при цьому ступінь етнічної самосвідомості осіб з цієї етноконфесійної категорії [9, арк. 31; 8, с. 375-376]. Заслухавши звіт комісії, 25 січня 1926 р. Польбюро ЦК КП(б)У визнало, що питання «українців-католиків» на Поділлі є надзвичайно складним, оскільки місцеві органи влади назагал безпідставно звинувачують керівників польбюро у

насиленницькій полонізації українського населення. Відтак фактично було дано дозвіл на організацію для «українців-католиків» нових польських шкіл [8, с. 376].

Питання про «українців-католиків» було одним з основних на 4-й Всеукраїнській конференції ЦК Польського бюро (червень 1926 р.). У звітній доповіді зауважувалося, що «українці-католики» – це асимільовані українці з низькою або розмитою самосвідомістю, які визначали власну етнічну належність за релігійною ознакою. Такою проголошувалася офіційна точка зору радянської адміністрації. Цікаво, що вона певною мірою збігалася з позицією царської влади. Радянським функціонерам пропонувалося позбутися адміністрування у роботі з «українцями-католиками», наполегливо проводити роз'яснювальну роботу, спрямовану на відновлення їхньої самоідентифікації. Місцевим компартійним та радянським функціонерам й працівникам народної освіти директивно пропонувалося лише у виняткових випадках відкривати польські школи для дітей «українців-католиків», а саме: коли цього наполегливо вимагатиме місцеве населення [9, арк. 31].

Чудово розуміючи недосконалість офіційної радянської статистики й зокрема свідомо заплутаний стан з обліком польської людності УСРР та її національною самоідентифікацією, Я. Саулевич прагнув максимального уточнення показників чисельності поляків республіки. Відповідаючи у квітні 1926 р. на запит апарату Уповноваженого Наркомату закордонних справ СРСР в УСРР щодо «утворення польських районів та окремих адміністративних одиниць на території УСРР», аби уможливити точне інформування «нашого представника у Польщі про стан польської меншості на Україні та для припинення різних провокаційних чуток, які розповсюджуються у Польщі нашими ворогами», він зауважував: «Усього польського населення в Україні, за даними ЦСУ за 1923 й 1924 р., 222.877, або 0,8 % до всього населення УССР. Ця цифра значно применшує дійсну кількість поляків, оскільки отримана з матеріалів того ще недавнього часу, коли польське населення, особливо по селах, приховувало свою національну належність, або коли більшу його частину зараховували до так званих українців-католиків. За відомостями (не цілком точними) округових бюро нацменшин при ОВК, поляків нараховується 410.368» [8, с. 364].

Як відомо, грудневий (1926 р.) перепис населення СРСР зафіксував в УСРР 449.553 особи польської національності. Попри те, що був це чи не найкоректніший перепис тоталітарної доби, однак і в ньому польська людність України була представлена не зовсім адекватно, що викликало численні нарікання [10, с.77]. Відтак 25 березня 1927 р. до всіх округових бюро національних меншин за підписом заступника голови ЦКНМ Я. Саулевича було надіслано обіжник такого змісту: «До польської газети «Серп» надходять кореспонденції, особливо з Поділля, зі скаргами на неправильності, що їх було допущено під час загального перепису людности (віднесення поляків до українців) [...]. З метою доведення до відому Президії ВУЦВКу задля виправлення всіх хиб перепису в справі визначення національності та рідної мови, ЦКНМ пропонує Вам, не переводячи окремої кампанії, зібрати факти таких неправильностей під час перепису та надіслати їх до ЦКНМ.

Водночас, ЦКНМ пропонує Вам взяти участь в переведенні місцевими ОкрСтатБюро обслідування випадків таких неправильностей»[4, арк. 17].

Польські нацменпрацівники на Поділлі були найпершими серед тих, хто зафіксував некоректне обрахування поляків регіону. Так 14 травня 1927 р. під час Вінницької округової наради членів партії – поляків голова Польбюро Вінницького ОПК А. Григорович наголосив: «Перепис населення у частині виявлення польнаселення заплутав загальну картину. Є багато населених пунктів з польським населенням, але, згідно з переписом, там не значиться жодного поляка. Судячи з результатів перепису в українському масштабі, у Вінницькій окрузі повинно бути щонайменше 50 – 55.000 польнаселення, а перепис дає лише цифру 18.000 замість 27.000, що зазначена за даними перепису 1923 р. Повторного перепису робити не збираємося, але повинні поставити собі завданням виявлення польнаселення у повсякденній нашій роботі, оскільки виявлення бази є основою усієї нашої практичної роботи [...]» [11, арк. 7].

А. Григоровича підтримав й інший член Польбюро Єзіорський, який зауважив, що проведений перепис серйозно перешкоджає у роботі з польською людністю Поділля: «Проведений перепис, на жаль, не лише не допоміг нам [...], але, навпаки, заплутав, ускладнив питання, оскільки парторгани [...] ставляться до даного перепису з належною довірою, з цього роблять відповідні висновки, у той час, коли по цілій низці пунктів, заселених досить значними компактними масами польнаселення, дані перепису зазначають нуль у графі польнаселення. У цьому я мав можливість переконатися особисто під час шеститижневого перебування на

.....
виборах Рад у Пиківському районі. Те саме підтверджують інші товариші по інших районах нашої округи [...]. З'ясовуються поступово великої політичної ваги ляпсуси, що їх припускаються у роботі низові органи. Наприклад, по м. Янову Пиківського району РВК й Сільрада нарахували [...] не більше, ніж 17–20 польських родин, виявилось у результаті, що там [...] є 56 родин польнаселення – 185 душ, в тому числі виборців – 123». Той же промовець переповів присутнім думку місцевого польського населення, у якого склалося враження, що «правами користуються усі національності, але на рівноправ'я польнаселення права не має [...]» [11, арк. 8-8зв.].

За наслідками верифікації результатів перепису були виявлені численні помилки й неточності в обліку людності у польських селах УСРР: *Кам'янецька округа*: с. Млаки – перепис не зафіксував жодного поляка, ревізія виявила 73,58 % поляків; с. Ксаверівка – відповідно 1,3 % й 81,25 %; с. Калатури – 41,3 % й 62,82 %; с. Рехтова – 24,06 % й 40,82 %; с. Гута Яцковецька – 41,3 % й 71,1 %; с. Липини – 54,67 % й 65,14 %; с. Янчини – 60,72 % й 62,4 %; с. Завадівка – усі поляки записані українцями. *Вінницька округа*: с. Терешпіль й хутори – 5 господарств, у дійсності 116 польських господарств; та ін. У примітці ЦКНМ до цієї ревізії зауважувалося, що у розпорядженні Комісії «й інші скарги щодо неправильного обрахунку польського населення» [12, с. 14].

Принаймні через півтора роки після перепису 1926 р. у звіті Польбюро при Тульчинському окрпарткомі КП(б)У містилася вже традиційна скарга на заниження у переписі чисельності місцевої польської людності: «Загальна кількість польнаселення по окрузі по загальній переписі лічиться 10 635, але є дійсно значно більше. Маються такі населені пункти, де лічиться 60–70 % поляків, а по переписі їх зовсім не лічиться [...]» [13, арк. 1]. Після верифікації результатів кількість польського населення у Тульчинській окрузі зросла на... 472 особи – до 11 107 [13, арк. 35].

Цікаво, що місцеві польбюро Поділля за наслідками перепису 1926 р. здійснили спробу (щоправда, безуспішну) перевірити сумлінність добровільних переписувачів з місцевого населення, які брали участь у статистичному обліку (в тому числі й за національністю) подолян. Так, наприклад, 16 травня 1927 р. Могилів-Подільське окрстатбюро інформувало округове Польбюро щодо «виникших деяких непорозумінь щодо п. 4 (національність – народність) особистої картки під час переведення перепису населення», надсилаючи при цьому відповіді «реєстраторів с. с. Качківки та Поповець, як тлумачились ними ці поняття». Зі свого боку, Окрстатбюро вважало, що зазначені тлумачення «цілком відповідають характеру інструкції ЦСУ України» [14, арк. 7].

У залучених «тлумаченнях» містилися наступні пояснення. Переписувач В. Козяровський (с. Попівці) 19 квітня 1927 р. стверджував: «На відношення Окрстатбюра в запитанні, коли переводився перепис населення 1926 р., де виникло непорозуміння пункту 4 (національність – народність) особистої картки, мною провадилось слідуєчих міркувань, котрими суворо притримувався інструкції й остаточно уявляв з тлумачення реєстріровавшого його народність, наприклад: коли постійно живущий в області України громадянин, як корений обиватель, володіючий українською мовою, місцевою, таких я зазначував тільки українцями; населення, котре несе віру католицьку, з них дехто володів польською мовою, до польської національності не входило й рахувалось, як українцями.

Поляками ж (в польські нації) зазначались ті, котрі, крім несення католицької віри, по народності є поляки, наприклад: Люблінськи, Варшавяк, Радомисль і т. ін., по народности стосувались до поляків [...]» [14, арк. 8].

Його анонімний (принаймні у документі) колега з с. Качківки Ямпільського району був набагато стриманіший у власній інформації від 10 травня 1927 р.: «У відповідь на запитання Ваше про заповнення п. 4 особистої картки по Всесоюзному перепису населення, повідомляю, що п. 4 (національність – народність) особистої картки заповнювалось згідно з відповідями громадян про належність до той чи іншої національності. Крім того, при заповненні цього пункту керувались інструкцією. Випадків таких, коли громадяне заявляли себе поляками, євреями та інше, а записувалось українцями, не було» [4, арк. 8].

З цих відповідей зрозуміло (принаймні з першої з них), що переписувачі свідомо/підсвідомо коригували дані перепису на користь українців.

У випадку наявності скарг населення й інформації зацікавлених осіб відбувалася перевірка й повторний перепис. За наслідками ревізії в УСРР у 48 населених пунктах (де порушення під час перепису були особливо брутальними) чисельність поляків зросла на 60 %, а

загалом по республіці – до 476 435 осіб [12, s.78]. Водночас, за оцінкою сучасних польських учених, реальна ж кількість поляків в УСРР станом на 1926 р. мала би бути значно вищою, коливаючись у межах 600 – 650 тис. осіб [15, s.72; 16, s.36].

Як показали подальші події, у найближчі роки питання щодо «українців-католиків» на Поділлі так і не було остаточно розв'язано, хоча й втратило гостроту, притаманну періоду 1924–1926 рр. Після організації розгалуженої мережі польських рад, шкіл, культурно-освітніх закладів та установ хвиля скарг та прохань громадян поступово вщухла. Діти «українців-католиків» вивчали польську мову і літературу у радянських навчальних закладах, де їм прищеплювали відданість марксисту-ленінізму-сталінізму й піддавали потужній та систематичній безбожницькій обробці. Відтак значна частина нової генерації з родин «українців-католиків» Поділля зростала індиферентною до етноконфесійних традицій й самоідентифікації власних батьків. Це цілком влаштовувало комуністичну владу.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що виявлені на сьогодні джерела дозволяють піддавати сумніву точність результатів «найкоректнішого» за часів СРСР перепису 1926 р. щодо польської людності УСРР. Усі офіційні результати перепису щодо поляків республіки не були ретельними. Виглядає цілком ймовірним припущення, що генеральна тенденція республіканської й місцевої влади у «польській ділянці» полягала у свідомому заниженні чисельності польської людності. Політична лінія й технічне забезпечення проведення перепису сприяли/заохочували до довільної інтерпретації під час визначення національної належності й нагадували звичні етноконфесійні маніпуляції часів Російської імперії. Певна хисткість національної ідентифікації окремих скупчень польської людності УСРР, що виникала з динамічних етнічних перетворень й традиційних побоювань часів царату, лише зміцнених за більшовицької адміністрації, публічно виявляти власну національну (польську) належність, робить неможливим стовідсотково коректне з'ясування кількості поляків республіки станом на 1926 р. Але цифра, наближена до 600 тис. осіб, видається нам більш вірогідною, аніж офіційні й відкориговані (лише по 48 населених пунктах) результати перепису.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Stroński H. *Ukraińcy-katolicy w latach dwudziestych* / H. Stroński // *Więź* (Warszawa). – 1993. – Nr. 8 (418). – S. 75–85.
2. Нестеренко В. «Українці-католики» на Поділлі (до історії проблеми) / В. А. Нестеренко // *Pamiętnik Kijowski*. – Kijów, 2004. – Т. VII: *Polacy na Podolu / Pod red. H. Strońskiego*. – S. 173–180.
3. Тітова Н. В. До проблеми «українців-католиків» на Поділлі у 1920–1930-х рр. / Н. В. Тітова // *Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей / Ін-т історії України НАН України; Редкол.: П. Т. Тронько (відп. ред.) та ін.* – К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. – Вип. 35 / Відп. за вип.. Р. Ю. Подкур. – С. 66–86.
4. ЦДАВО України. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 156.
5. Рубльова Н. С. Політика радянської влади щодо Римо-католицької церкви в Україні, 20–30-ті рр. XX ст.: дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Рубльова Наталія Степанівна; [Ін-т історії України НАН України]. – К., 1999.
6. ЦДАВО України. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 17.
7. Рубльов О. С. Ян Саулевич (1897–1937): біографія «хрещеного батька» Мархлевського району у контексті репресій 1930-х років / О. С. Рубльов // *Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей / Ін-т історії України НАН України; Редкол.: П. Т. Тронько (голов. ред.) та ін.* – К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – Вип. 34 / Відп. за вип. Р. Ю. Подкур. – С. 143–176.
8. Рубльов О. Ян Саулевич (1897–1937): від заступника голови Центральної комісії нацменшин при ВУЦВК до «польського шпигуна» / О. С. Рубльов // *3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. – 2008. – № 1/2 (30/31). – С. 348–414.
9. Державний архів Хмельницької обл. – Ф. П-458. – Оп. 1. – Спр. 59. (далі – ДАХМО);
10. Eberhardt P. *Przemiany narodowościowe na Ukrainie XX wieku*. – Warszawa: Biblioteka «Obozu», 1994.
11. Державний архів Вінницької обл. – Ф. П-29. – Оп. 1. – Спр. 350 (далі – ДАВО).
12. Костюшко И. И. Польское национальное меньшинство в СССР (1920-е годы) / И. И. Костюшко / [Ин-т славяноведения РАН; отв. ред. А. Ф. Носкова]. – М.: Ин-т славяноведения РАН, 2001.
13. ДАВО. – Ф. П-33. – Оп. 1. – Спр. 463.
14. ДАВО. – Ф. П-31. – Оп. 1. – Спр. 207.
15. Iwanow M. *Polacy w Związku Radzieckim w latach 1921–1939* / M. Iwanow; [Acta Universitatis Wratislaviensis № 1177. Nauki Polityczne, t. XLVI]. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1990.
16. Kupczak J. M. *Polacy na Ukrainie w latach 1921–1939* / J. M. Kupczak; [Acta Universitatis Wratislaviensis № 1656. Politologia, t. XII]. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994.

Горбуров К.Е. К ВОПРОСУ О КОЛИЧЕСТВЕ ПОЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ УССР ПО ПЕРЕПИСИ 1926 Г.

В статье на основе анализа материалов Всесоюзной переписи населения 1926 г. дается авторская оценка количества польского населения советской Украины. Утверждается, что центральная и республиканская власть с политической целью были заинтересованы в приуменьшении количества поляков УССР. Высказано предположение, что их количество достигало приблизительно 600 – 650 тыс. чел.

Ключевые слова: *всесоюзная перепись 1926 г., польское население, «украинцы-католики».*

Gorburov K. E. THE AMOUNT OF POLISH PEOPLE IN THE USSR ACCORDING TO THE CENSUS OF 1926

This article is based on the materials of all-union census of 1926 and represents the authors opinion on the amount of Polish people in the Soviet Ukraine. The author claims that the central and republican authorities on political purpose were interested in underestimation of the amount of the Poles in the USSR. There was made an assumption that there were about 600–650 thousands of the Poles.

Key words: *all-union census of 1926, the Poles, «Ukrainian-catholics».*

УДК 323.1 (477) С-32

С.Ю. Сергієнко

ПРОЯВИ СПЕЦИФІКИ ПРОЦЕСУ УКРАЇНІЗАЦІЇ 1920 – 1930-Х РР. В ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ І ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ НА ДОНБАСІ

Розглянуті основні прояви специфіки процесу українізації 20-30-х рр. ХХ ст. в партійних організаціях і державних установах у Донбасі. Зроблений аналіз ставлення до цієї політики партійних функціонерів і державних службовців. Визначено, що втручання центральної більшовицької влади в культурні процеси в Україні безпосередньо впливало на процес українізації в Донбасі, підсилювало його специфіку. Автор доходить висновку, що українізація державних установ і партійних організацій КП(б)У в Донбасі фактично мала формальний характер.

Ключові слова: *Донбас, українізація, специфіка, партійні організації, державні установи, націоналізм.*

На сьогоднішні з теми коренізації 1920-30-х рр. видано чимало праць [1], але що стосується Донбасу, то лише окремі з них безпосередньо торкаються українізації в цьому промисловому регіоні [2], і вони недостатньо відображають процеси, які відбувалися в названій сфері. Метою даної статті є розгляд специфічних проявів українізації в партійному і державному апаратах у Донбасі. У зазначеній сфері прояви специфіки були найпомітніші. Саме державні службовці і партійні працівники в Донбасі дуже часто виявляли байдуже і навіть вороже ставлення до українізаційних процесів.

Вивчення досвіду українізації партійного і державного апарату в 1920–30-ті рр. допоможе розібратися в складних проблемах утвердження української культури в сучасному Донбасі, що, без сумніву, є актуальним.

Зазначимо, що після офіційного початку українізації в квітні 1923 р. зміни в цій справі відбувалися дуже повільно. У 1925 р. в матеріалах, що відносилися до Донбасу, зазначалося, що на українізацію до цього часу не звернено достатньої уваги [3, арк. 79], помітним було халатне ставлення відділів виконкомів до українізації радянського апарату [4, арк. 42]. Подібна ситуація спостерігалася не тільки в Донбасі, а і в деяких інших регіонах України. Наприклад, підкомісія з українізації держапарату зазначала, що в низці округів Харківщини та Одещини українізація має формальний характер [5, с. 50], на Чернігівщині на початку 1925 р. значна частина службовців, які скінчили курси української мови і могли вести діловодство українською, вели його російською мовою [6, с. 138]. Але все ж таки Донбас вирізнявся серед регіонів України. Так у 1925 р. по окремих регіонах і містах республіки українізація держустанов становила: на Волині – 68%, у Києві – 75%, на Поділлі – 80,7%, у Полтаві – 48,5%, у Катеринославі – 38%, у Чернігові – 33,5%, в Одесі – 29%, у Харкові – 20,5%, а в Донбасі лише